

УДК 378.147:37.011.3

**ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ
УКРАЇНИ (80-ТІ РР. ХХ СТ.)**

Ю.В. Мінкіна

***Анотація.** У статті розкрито деякі аспекти формування змісту екологічної освіти у вищих педагогічних закладах України 80-х рр. ХХ ст. Визначено місце та роль змісту екологічної освіти в системі загальної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. Виокремлено питання змісту екологічної освіти, які залишалися невирішеними в досліджуваній час. Розглянуто соціально-екологічний досвід як джерело змісту екологічної освіти. Досліджено та схарактеризовано чинники, що впливали на зміст екологічної освіти. Визначено місце викладача вищого педагогічного навчального закладу у формуванні змісту екологічної освіти.*

***Ключові слова:** освіта, зміст освіти, екологічна освіта, природничі дисципліни, вчитель природничих дисциплін.*

***Аннотация.** В статье раскрыты некоторые аспекты формирования содержания экологического образования в высших педагогических заведениях Украины 80-х гг. XX ст. Определено место и роль содержания экологического образования в системе общей подготовки будущих учителей естественнонаучных дисциплин. Выделены вопросы содержания экологического образования, которые оставались нерешенными в исследуемом периоде. Рассмотрен социально-экологический опыт как источник содержания экологического образования. Исследованы и охарактеризованы факторы, которые влияли на содержание экологического образования. Определено место преподавателя высшего педагогического учебного заведения в формировании содержания экологического образования.*

***Ключевые слова:** образование, содержание образования, экологическое образование, естественные науки, учитель естественнонаучных дисциплин.*

***Annotation.** The paper dwells on some aspects of shaping the content of ecological education in higher educational institutions of Ukraine 80's XX century. We defined the role and place of the content of ecological education in the system of general preparation future teachers of natural sciences. Pointed out the question of ecological education, which remained unresolved nowadays. The social and environmental experience as a source of environmental education content was defined in this article. We investigated and characterized factors which influenced on the content of ecological education. The place of teachers of higher educational institution in shaping the content of environmental education was defined.*

***Keywords:** education, the content of education, environmental education, science, science teacher.*

Постановка проблеми. У 80-х роках ХХ століття термін «екологія» все частіше почав лунати з вуст фахівців різних професій, а особливо часто – педагогів. Актуальність екологічної освіти у 80-ті роки ХХ століття пов'язана зі страшною екологічною катастрофою, яка сталася на території України.

Досліджуваний період характеризується загостренням протиріч між суспільством та навколишнім середовищем на території України. Непоправна шкода, яка була спричинена ядерною катастрофою ХХ століття, особливо гостро актуалізувала питання екологічної підготовки молоді та модернізацію змісту екологічної освіти. Одним із дієвих засобів вирішення екологічної кризи стає саме вчитель природничих дисциплін. Питання екологічної освіти та виховання є одними з найважливіших на етапі ліквідації екологічної кризи. Взаємодія вчителя з учнями у процесі екологічного виховання дуже важлива, оскільки відображає професійний аспект його взаємовідносин із природою. На наш погляд, ретроспективний аналіз наукових праць і публікацій відповідно до зазначеної проблематики допоможе обґрунтувати та вдосконалити підходи до сучасного змісту екологічної підготовки вчителів природничих дисциплін.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Для розв'язання окресленої проблеми в сучасній науці сформувалися певні передумови. Зокрема, вагомий внесок у теорію та практику професійної підготовки майбутнього викладача зробили Ю.Бабанський, В. Бондар, Н. Бібік, І.Жерносек, Н. Буринська, Н.Матяш, О. Прокопова, Н. Чайченко, Г. Чернобельська, О.Ярошенко, які у своїх працях розглядали наукові положення щодо змісту та форм науково-методичної підготовки вчителя. Екологічний підготовці вчителів різного фаху у ВНЗ присвячені наукові праці Т.Нінової, С. Саунової, С. Совгіри, Л. Титаренко, О. Чернікової та ін. Вагомими є результати досліджень прикладного характеру, в яких висвітлені питання організації, змісту та методики екологічного виховання молоді різних вікових категорій (І. Зверева, Н. Лисенко, В. Максимової, Д. Маркович, Г. Тарасенко, С. Федонюк та ін.).

Мета статті полягає у висвітленні та аналізі процесу формування змісту екологічної освіти вчителів природничих дисциплін у 80-х роках ХХ століття у вищих педагогічних закладах України.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розпочати дослідження проблеми змісту екологічної освіти, доцільно буде ще раз згадати про сутність самого терміну «освіта». Поняття освіти досить складне та багатоаспектне, але у вузькому розумінні – це сукупність знань, умінь, навичок і компетенцій, набутих у навчальних закладах. Екологічна освіта є одним із стратегічних напрямів освіти, це неперервний процес засвоєння цінностей і понять, спрямованих на формування стосунків між людиною та природою. Під змістом освіти розуміємо науково-обґрунтовану систему дидактично та методично оформленого навчального матеріалу [1, с. 519]. Відповідно, зміст екологічної освіти – це система дидактично та методично оформленого матеріалу, який спрямований на формування особистості з екологічною світоглядною установкою на дотримання норм екологічно грамотної поведінки і виконання практичних дій щодо захисту власного здоров'я та навколишнього природного середовища [2, с. 7].

Отже, зміст екологічної освіти студентів – це система знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісних відносин, засвоєння яких відбувається у процесі навчальної діяльності, виховної роботи, наукової діяльності. Усе це забезпечує формування готовності майбутнього вчителя до особистої оптимальної взаємодії з природою, до екологічного виховання школярів, до участі в природоохоронній просвітницькій діяльності.

Формування змісту екологічної підготовки студентів відбувалося під впливом зовнішніх чинників. При цьому чинники можна розуміти як все те, що знаходиться за межами «змісту» та визначає його склад і структуру. Слід зауважити, що для кожного історичного періоду притаманні свої чинники формування змісту освіти. Найскладнішою системою, в якій функціонував зміст екологічної освіти вчителя, була система «суспільство – природне середовище». У 80-ті роки ХХ століття існувала низка суттєвих чинників, що визначали зміст екологічної освіти. Проаналізувавши наукову літературу досліджуваного періоду, можемо виокремити основні з них.

Одним із головних чинників формування змісту екологічної освіти є соціально-екологічний досвід. Зрозуміло, що зміст екологічної освіти містив лише позитивний соціально-екологічний досвід. Розглядаючи соціальний досвід як джерело змісту екологічної освіти, визначаємо в його складі такі елементи: знання, уміння, навички, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісних відносин. Кожен елемент у змісті освіти мав своє функціональне навантаження:

- знання покликані формувати у свідомості студента діалектико-матеріалістичну картину взаємовідносин людини та природи;
- уміння забезпечували готовність до відтворення екологічної культури;
- досвід емоційно-ціннісних відносин забезпечував екологічно доцільну діяльність, формував відповідні мотиви поведінки.

Екологічна освіта вчителя здійснюється в різних педагогічних системах. Предметом нашого дослідження є аналіз змісту екологічної освіти у системі вищого освітнього педагогічного закладу. Педагогічний ВНЗ можна розглядати як один із загальних чинників, що впливає на визначення змісту

екологічної освіти студентів. У цьому контексті важливу роль відіграло природно-соціальне середовище та матеріальна база вищого педагогічного закладу: навчально-екологічні тропи, біологічні станції тощо. Зміст екологічної підготовки студентів суттєво залежав від того, наскільки зручно було реалізовувати його в умовах конкретного педагогічного вищого навчального закладу.

Формування змісту екологічної освіти відбувалось також у системі «педагог-студент», складовими якої є особистість викладача, особистість студента і педагогічний процес. В умовах, коли зміст екологічної освіти ще не став науково обґрунтованою системою, важливим фактором його формування є загальна цільова спрямованість викладача на екологічну освіту та виховання. Саме від викладача залежала екологізація навчальних дисциплін, позааудиторних виховних заходів. На жаль, у досліджуваній період лише за участі окремих викладачів-ентузіастів здійснювалась екологізація навчальних дисциплін на факультетах та в інститутах. Викладачі-біологи вважали себе найбільш «законними» фахівцями у галузі екологічної освіти, оскільки саме у надрах біології понад сто років тому зародилася екологія як окремий науковий напрям.

Закономірно, що у процесі визначення змісту екологічної освіти бралися до уваги характеристики об'єкта освіти – особистості студента. Студент педагогічного інституту, на відміну від учнів середніх загальноосвітніх навчальних закладів, характеризується підвищеною цілеспрямованістю та самостійністю, схильністю до самооцінки та самоаналізу. Важливим є і той факт, що студент вищого педагогічного навчального закладу перебуває у розквіті своїх інтелектуальних та фізичних можливостей, тому складність змісту екологічної освіти практично не враховувалася [3, с. 8-20].

Провівши аналіз чинників, які пов'язані з суспільною потребою оптимізації відносин учителя з природою, А.В. Миронов зробив висновок, що зміст екологічної освіти повинен спрямовуватись на підготовку майбутнього вчителя до реалізації типу ставлення до природи, який покращує навколишнє середовище. Зміст екологічної освіти має орієнтуватися на підготовку вчителя до особистої оптимальної взаємодії з природою, до ефективного екологічного виховання школярів, до екологічної просвіти населення.

Головною метою вищого педагогічного закладу у досліджуваній період була підготовка всебічно розвиненої особистості, кваліфікованого педагога, а екологічна освіта розглядалася як засіб досягнення цієї мети. Використання природи як засобу навчання, виховання, розвитку особистості педагога на сучасному етапі вважається екологічним. У досліджуваному періоді поширеними були інші погляди. Природа як засіб навчання складала зміст професійної підготовки викладача. Так, в курсі фізіології людини з основами шкільної гігієни розглядаються питання зв'язку організмів з навколишнім середовищем, тобто екологічні питання. Але, незважаючи на отримання екологічної інформації під час вивчення курсу, студенти та викладачі цього часто не усвідомлюють. У зв'язку з цим екологічний зміст предметів нерідко залишався не осмисленим.

На зміст екологічної освіти в педагогічному навчальному закладі впливає навчально-виховний процес: навчання, виховання, наукова діяльність. У 80-ті роки ХХ ст. навчання і виховання, у тому числі екологічне, розмежовувалися і розглядалися окремо як самостійні процеси, що було суттєвим недоліком. На необхідність подолання розриву між навчанням та вихованням звертає увагу в чисельних працях М. Скаткін [5, с. 25].

Дослідження структурних частин системи освіти завжди розпочинається з аналізу її змісту. Система освіти характеризується певними взаємозв'язками, єдністю цілей і змісту. Саме від змісту залежать методи, засоби та форми організації педагогічного процесу. У 80 роки ХХ століття набуває актуальності положення про першорядність значення змісту освіти, особливо по відношенню до нових напрямів освіти. Але науково обґрунтованої системи змісту екологічної освіти не існувало. Для досліджуваного періоду залишається справедливим зауваження В. Соколова та О. Яблокова: «жодний підручник з охорони природи не містить чітко сформульованої аксіоматики, хоча в системі освіти правила аксіоми, які визначають відношення людини та природи повинні бути не менш важливими за арифметичні» [4, с. 3 – 9]. Невирішеними залишаються багато питань: яке екологічне навантаження повинні мати вузівські дисципліни; чи потрібен спеціальний курс з охорони природи або екологічного виховання; яким повинен бути його зміст; як розподілити зміст, щоб його структура сприяла формуванню системності знань. Питання змісту екологічної підготовки майбутніх учителів не знаходили відповідей у науковій літературі.

Висновок. Таким чином, педагогічна громадськість у 80-ті роки ХХ століття звертає пильну увагу на проблему формування змісту екологічної освіти майбутніх учителів у вищих педагогічних закладах України. Відбувається активний пошук шляхів наповнення змісту екологічної освіти. Науковці цього періоду плідно займалися розробкою теоретичних основ концепції змісту екологічної освіти студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Формування змісту екологічної освіти відбувалося під

Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Теоретичні та методичні засади особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (м. Вінниця, 26-27 листопада 2014 р.)

впливом низки чинників, які впливають з суспільної потреби в оптимізації відносин людини з природою. Значний вплив на відбір і структурування змісту екологічної освіти справляли умови вищого педагогічного навчального закладу та педагогічної системи.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України : підручн. [для студ. вищ. навч. закл.] / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 557 с.
2. Концепція екологічної освіти України / Г.О. Білявський ; Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта». – К.: 2004. – 32 с.
3. Миронов А.В. Содержание экологического образования будущего учителя : монография / А.В. Миронов – К. : Казанский университет, 1989 – 226 с.
4. Соколов В.Е., Яблоков А.В. Перспективы охраны животного мира в СССР / Е.В. Соколов, А.В. Яблоков // Природа. – 1977. – №9. – С. 3 – 9
5. Скаткин М.Н. Содержание общего среднего образования: проблемы и перспективы / М.Н. Скаткин. – М.: Педагогика, 1981. – 206 с.